

Katarzyna Herda-Płonka
Śląski Uniwersytet Medyczny
w Katowicach

ROLA NAUCZYCIELA AKADEMICKIEGO W AKTYWIZOWANIU ROZWOJU STUDENTÓW

Aktywizacja rozwoju studenta zależy od poniżej wymienionych czynników warunkujących pracę nauczyciela akademickiego: kompetencji nauczyciela akademickiego, przyjętego stylu pracy dydaktycznej – komunikat typu „ja”, wykorzystywanych metod, form i środków dydaktycznych.

Niniejszy artykuł odwoływać się będzie do powyższych czynników. Każdy z nich zostanie poddany konstruktywnej krytyce. Zaczniemy od kompetencji nauczyciela akademickiego. Czym jest w ogóle kompetencja? Otóż „kompetencja to zdolność i gotowość do wykonywania zadań na oczekiwanym poziomie. (...) Powstaje ona w wyniku zintegrowania wiedzy, dużej liczby drobnych umiejętności oraz sprawności w dokonywaniu wartościowań”¹. Najprostszy podział kompetencji to: kompetencje merytoryczne, metodyczne i psychologiczne. Zatem w stosunku do powyższej definicji kompetencji wymienione trzy kompetencje nie są cechą stałą. Ich nabywanie oraz rozwój uwarunkowane są świadomością „ja” jako nauczyciel akademicki w odniesieniu do całokształtu procesu nauczania – uczenia się. Zarówno kompetencja merytoryczna (wiedza i umiejętności z zakresu danej dziedziny), kompetencja metodyczna (całokształt dydaktyki w szkole wyższej) jak i kompetencja psychologiczna (rozumienie znaczenia pojęć: podmiotowość, holizm, komunikacja, aktywne słuchanie, takt pedagogiczny itp.) wzajemnie się uzupełniają. Nauczyciel akademicki im bardziej jest świadomy ich znaczenia, tym efektywniej oddziałuje – współpracuje z podmiotem uczącym się, w tym przypadku z grupą studentów. Przeciwwaga jednej z kompetencji nad drugą wpływa niekorzystnie na proces aktywizacji studenta podczas organizowanych sytuacji dydaktycznych. W praktyce (na podstawie hospitacji zajęć dydaktycznych w szkole wyższej na dwóch kierunkach studiów podyplomowych) gros pracowników dydaktyczno-naukowych jest dobrze przygotowanych pod kątem kompetencji merytorycznych, natomiast nieco słabiej z kompetencji metodycznych i psychologicznych. Brak kompetencji psychologicznych uwidacznia się w przyjmowanym stylu pracy nauczyciela akademickiego (mowa o stylu autorytarnym lub liberalnym). Styl demokratyczny jest najkorzystniejszy dla procesu nauczania – uczenia się, czyli dla interakcji, jaka ma miejsce pomiędzy nauczycielem akademickim a podmiotem uczącym się – studentem. Istotą tego stylu jest jasne określenie reguł i zasad panujących podczas pla-

¹ J. Gasik, *Pedagog specjalny w kształtowaniu uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*, [w:] *Dydaktyka specjalna w przygotowaniu do kształcenia uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*, red. J. Głódzowska, Wyd. Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2010, s. 253.

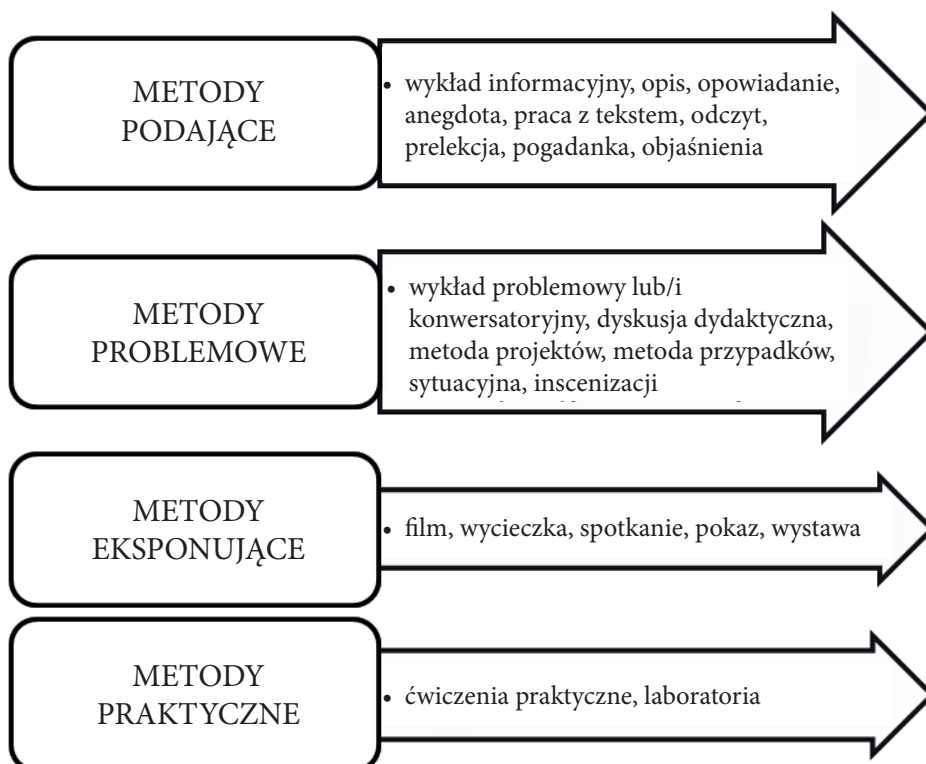
nowanej pracy dydaktycznej w różnych przyjętych formach zajęć dydaktycznych (wykłady, seminaria, ćwiczenia). Nakreślenie zasad przez nauczyciela oraz konsekwencji z braku ich przestrzegania ułatwia zachowanie dyscypliny podczas realizacji zajęć. Oczywiście nie chodzi tu o propagowanie „nauczania wychowującego” w nurcie szkoły herbertowskiej, ale o kształtowanie wśród studentów umiejętności aktywnego słuchania oraz swobodnego i efektywnego wypowiadania się. Styl demokratyczny stwarza warunki do autentycznego uczestniczenia w zajęciach dydaktycznych. Student w tym nurcie rozumie celowość danych zajęć, jest otwarty na współpracę ze wszystkimi uczestnikami procesu dydaktycznego: student – prowadzący, student – student. Demokratyczny nauczyciel najczęściej w pracy dydaktycznej odwołuje się do motywacji wewnętrznej studenta (chęć poznania wynikająca z wewnętrznego własnego przekonania o wartości znaczenia danej treści dla pełnego jej rozumienia). Niestety częstym kryterium udziału studenta w zajęciach jest motywacja zewnętrzna, odwołująca się do atrybutów zewnętrznych, tj. obowiązek uczestniczenia w zajęciach, weryfikacja obecności, co w istocie ogranicza świadome uczestniczenie w procesie nauczania – uczenia się. Przekonanie studenta, że jest na zajęciach dla tzw. „obecności”, blokuje jego rozwój poznawczy. Student podświadomie wycofuje się, staje się biernym uczestnikiem zajęć. Nauczyciel akademicki (demokratyczny) zachęca do współpracy, bazuje na wzajemnym szacunku, dąży do samodzielności studenta wyrażającej się w umiejętnym rozwiązywaniu problemów (nurt Deweya – szkoła progresywna). Przyjęcie demokratycznego stylu w pracy dydaktycznej jest *podstawą w kreowaniu aktywnego rozwoju studenta*. Istotnym elementem w tym stylu, o czym warto jeszcze wspomnieć, jest zwrócenie uwagi na jakość komunikacji pomiędzy prowadzącym a grupą. Ważne są komunikaty typu „ja”, zwłaszcza w sytuacjach zakłócających przebieg zajęć (np. rozmowy studentów). Przykładowy komunikat „ja”, prowadzący mówi: *nie potrafię skupić się na przekazie treści, gdy słyszę hałas w tej sali* (np. podczas wykładów); *widzę nieprzygotowanie danej partii materiału*. Komunikat „ja” określa nasze odczucia do opisu treści danej sytuacji. Nie ma tu bezpośredniego odniesienia osobowego „Pan, Pani”. Dzięki czemu łatwiej jest w takiej komunikacji realizować założenia tzw. *taktu pedagogicznego*. Komunikat „ja” pozwala nauczycielowi akademickiemu kreować swój własny autorytet względem dziedziny danej nauki, którą reprezentuje.

W dydaktyce w szkole wyższej nauczyciel akademicki powinien być świadomy, że proces dydaktyczny zależy od umiejętności zainteresowania danym przedmiotem oraz odpowiedniego pokierowania studenta w każdej formie realizacji zajęć. W tym celu nauczyciel akademicki podkreśla znaczenie interakcji w procesie nauczania – uczenia się. Gdyby nie było studenta, niepotrzebny byłby nauczyciel. Jeżeli nauczyciel akademicki przyjmuje odpowiednią postawę względem przedmiotu, który wyklada, oraz grupy, z którą współpracuje, zaangażowanie podmiotu uczącego jest znacznie bardziej widoczne. Dowodem na to są dokonywane w praktyce zawodowej ewaluacje pracy własnej, które potwierdzają zasadę, że wprowadzenie do tematu zajęć musi być szczegółowo omówione, z przedstawieniem dokładnych informacji na temat: co będzie wykładnią danego tematu zajęć? oraz uwzględnieniem istoty znaczenia danej treści dla zrozumienia całości obszaru zagadnienia, jaki jest omawiany w danym bloku zajęć. Niestety w praktyce studenci rzadko doświadczają tak szczegółowego wprowadzenia, czy też ogólnej ewaluacji pracy nauczyciela pod kątem merytorycznym czy metodycznym.

Nauczyciel akademicki w stosunku do nauczyciela w szkolnictwie niższym ma znaczną autonomię w wykładni, którą realizuje, i czasie, któremu podlega. Zatem łatwiej jest mu dotrzeć do podmiotu uczącego się poprzez wykorzystanie szeregu metod nauczania, którymi dysponuje, a z których, jak sądzę, niewiele korzysta. Przykładem są błędnie lub celowo dokonywane zmiany w formie realizowanych zajęć. Zamiast zajęć seminaryjnych w praktyce realizuje się

zajęcia wykładowe, co znacznie ogranicza aktywność twórczą czy odtwórczą studenta. Jeżeli już nawet realizacja treści odwołuje się do wykładu, to najczęściej jest to wykład informacyjny, który „usposabia studentów do biernego słuchania i przez to wypiera ich własną aktywność w zdobywaniu wiedzy, na rzecz uczenia się werbalno-pamięciowego”². A przecież nauczyciel akademicki może wykorzystywać wykład konwersatoryjny lub problemowy, który bazuje na ścisłej współpracy ze studentami. W przypadku wykładu konwersatoryjnego student jest poniekąd zmuszony do udzielania odpowiedzi na pytania zadawane przez prowadzącego, każde zagadnienie jest odpowiedzią na jakieś pytanie. Dlatego też studenci powinni uważnie słuchać, a na podstawie udzielanych odpowiedzi systematyzować wiedzę z danego obszaru treści. Z kolei wykład problemowy nawiązuje do nurtu Johna Deweya, gdzie podstawą w nauczaniu jest sformułowanie problemu, postawienie hipotez, próba ich weryfikacji oraz wspólny ze słuchaczami wybór najlepszego rozwiązania. W przypadku realizacji wykładu problemowego czy konwersatoryjnego zalecane byłoby, żeby studenci każdorazowo otrzymali wcześniej od prowadzącego konspekt wykładu oraz wykaz niezbędnej literatury do analizy danego problemu.

Odwołując się do zagadnienia metod nauczania, dla usystematyzowania wiedzy, przytoczę poniżej wykaz metod³, z których może i powinien korzystać nauczyciel akademicki w pracy dydaktycznej dla rozwijania aktywności studentów.

Źródło: *Klasyfikacja metod wg W.M. Francuz, Dydaktyka w nowej szkole zawodowej. Przewodnik metodyczny dla słuchaczy studiów pedagogicznych w szkołach wyższych*, Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki, Kraków 2004, s. 81.

² U. Schrade, *Dydaktyk szkoły wyższej*, [w:] *Dydaktyka szkoły wyższej. Wybrane problemy*, red. U. Schrade, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2010, s. 63.

Im więcej różnorodnych metod nauczania wykorzystywanych jest w realizacji zajęć dydaktycznych, tym skuteczniej i efektywniej – twórczo, aktywnie – będą współpracowali studenci. Blok zajęć dydaktycznych najczęściej trwa od dwóch do trzech godzin dydaktycznych, mając to na uwadze – przeciętny czas skupienia uwagi słuchaczy oscyluje w granicach od 20 do 30 minut. Niewątpliwie poprzez wykorzystanie aktywnych metod nauczania, zwłaszcza problemowych, możemy przedłużyć czas aktywnego i świadomego uczestniczenia studenta w zajęciach. Bez wątplenia stosowanie metod aktywizujących i problemowych służy rozwijaniu myślenia, ustalaniu związków przyczynowo-skutkowych, formułowaniu uogólnień na podstawie jednostkowych faktów, jak również wyprowadzaniu szczegółowych wniosków z założeń ogólnych⁴.

Podsumowując tę część: odpowiednio dobrana „metoda nauczania umożliwia studentowi opanowanie wiedzy, umiejętności i sprawności, jak również rozwija zdolności i zainteresowania poznawcze, a także kształtuje odpowiednie postawy wobec świata wartości. O wartości metody nauczania decyduje charakter czynności nauczyciela oraz to, w jakim stopniu wywołuje ona aktywność i samodzielność studenta”⁵. „Metoda nauczania odpowiada na pytanie, jak postępować w procesie nauczania – uczenia się, jakie stosować zabiegi i czynności, jakie dobierać formy i środki dydaktyczne, aby osiągnąć zamierzone efekty określone w celach kształcenia”⁶. Zatem dobór metod nauczania do określonego materiału nauczania powinien być starannie przemyślany, a po jego realizacji poddany obiektywnej ewaluacji.

Nawiązując jeszcze do powyższego: na rozwój aktywności studenta wpływ także mają przyjęte formy nauczania i dobrze dobrane środki dydaktyczne. Podobnie jak w przypadku metod nauczania ich różnorodność w procesie nauczania – uczenia się warunkuje aktywny udział studenta w zajęciach. W pracy dydaktycznej nieoceniona jest praca w parach czy praca w grupach (jednolita, zróżnicowana: treściowo lub organizacyjnie)⁷ oparta na przygotowanych, w miarę możliwości, własnych środkach dydaktycznych: wzrokowych, słuchowych lub wzrokowo-słuchowych. Cenne wydają się w tym miejscu słowa Jana Amosa Komeńskiego dotyczące środków dydaktycznych: „niech to złotą będzie zasadą dla uczących, ażeby tylko co mogą, udostępniłi zmysłom, a więc: rzeczy widzialne wzrokowi, słyszalne słuchowi, zapach węchowi, rzeczy smak mające smakowi, namacalne dotykowi, a jeśli coś jest uchwytnie dla kilku zmysłów, należy je kilku zmysłom naraz udostępnić”⁸.

Reasumując, wymienione na początku artykułu wytyczne typu: kompetencje nauczyciela akademickiego (merytoryczne, metodyczne i psychologiczne), przyjęty styl pracy dydaktycznej (styl demokratyczny, autorytarny, liberalny), wykorzystywane metody, formy i środki dydaktyczne zapewne mają istotne znaczenie dla całości kształtu rozwoju aktywności studenta. Należy jednak pamiętać, że wiele także zależy od osobowości studenta, na którą składają się: motywacja, zainteresowania, przyjęte postawy i emocje. A na wymienione powyżej struktury osobowości nauczyciel akademicki nie zawsze ma wpływ.

³ W.M. Francuz, *Dydaktyka w nowej szkole zawodowej. Przewodnik metodyczny dla słuchaczy studiów pedagogicznych w szkołach wyższych*, Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki, Kraków 2004, s. 81.

⁴ J. Wasyluk, *Podstawy dydaktyki medycznej*, PZWL, Warszawa 1986, s. 74.

⁵ F. Bereźnicki, *Podstawy kształcenia ogólnego*, Impuls, Kraków 2011, s. 116.

⁶ Ibidem.

⁷ M. Koszmider, *Szkolne standardy jakości procesu kształcenia*, Impuls, Kraków 2008, s. 72.

⁸ Ibidem, s. 67.

Katarzyna Herda-Płonka

Rola nauczyciela akademickiego w aktywizowaniu rozwoju studentów

Niniejszy artykuł odwołuje się do analizy pracy dydaktycznej nauczyciela pod kątem przyjętych kompetencji nauczyciela (merytoryczne, metodyczne i psychologiczne), stylów nauczania – uczenia się (styl demokratyczny, autorytarny, liberalny) oraz metod nauczania (metody podające, problemowe, eksponujące, praktyczne), form i środków dydaktycznych, które warunkują rozwój aktywności studenta. Należy jednak pamiętać, że wiele także zależy od osobowości studenta, na którą składają się: motywacja, zainteresowania, przyjęte postawy i emocje. A na wymienione powyżej struktury osobowości nauczyciel akademicki w pracy dydaktycznej nie zawsze ma wpływ.

Słowa kluczowe: kompetencje nauczyciela, style nauczania – uczenia się, metody nauczania, formy nauczania, środki dydaktyczne

The teacher's role in activating the academic development of students

This article refers to the analysis of teaching teachers for teacher competence adopted (substantive, methodological, and psychological), styles of teaching and learning (styles democratic, authoritarian, liberal) and teaching methods (methods of giving, problem, exposing, practical), forms and teaching aids that determine the development of student activities. Note, however, that a lot also depends on the personality of the student, which consists of: motivation, interests, attitudes and emotions adopted. A personality structure above university teacher in the classroom does not always have an impact.

Key words: the competence of the teacher, teaching and learning styles in teaching methods, forms of teaching, teaching resources

Translated by Katarzyna Herda-Płonka